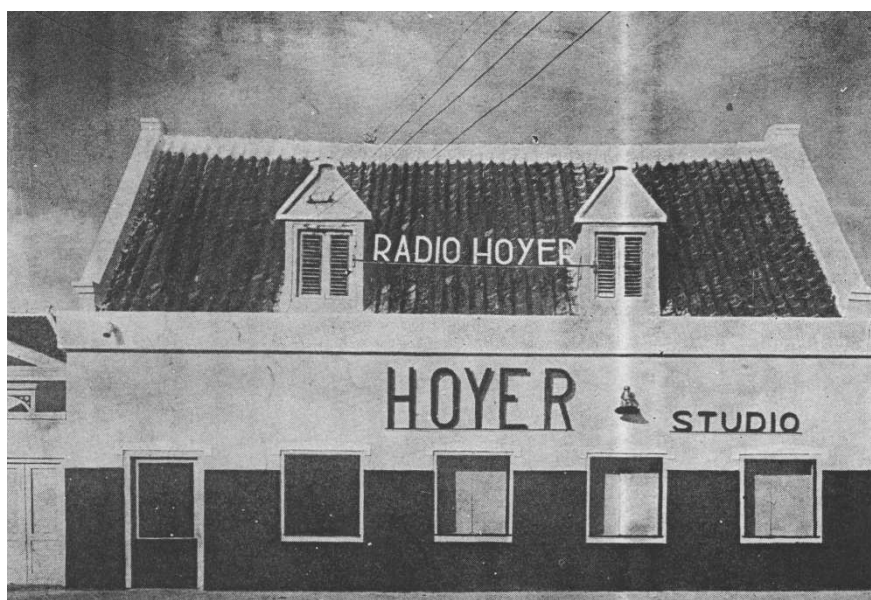

Project conservering, Lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer

Eindrapportage (februari 2017)

Inhoud:

1. Inleiding	3
2. De 'oogst'	3
2.1 Algemeen	3
2.2 De 'pareltjes'	4
3. Voorbereidende werkzaamheden :	7
3.1 Voorbereiding	7
3.2 Conditie van de collectie	7
3.3 Globale inventarisering	10
3.4 Reiniging	11
4. Transcriptie	12
4.1 Digitaliseringsnorm	12
4.2 Weergavekarakteristiek	13
4.3 Afrondingsstraal van de naalden	14
4.4 Filtering	15
5. Montage en restauratie	15
5.1 Montage	15
5.2 Restauratie	16
6. Het uiteindelijk technisch resultaat	17
7. Inventarisering	18
8. Omvang digitale bestanden van het archief en speelduur	18
9. Presentatie van de collectie	18
10. Meerwerk	19
11. Het verloop van het project in uren	20
12. Slotwoord	21
Bijlage 1: Overzicht uren begroot en gerealiseerde uren	22
Bijlage 2: Begroting (naar projectvoorstel Conservering lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer)	23

1. Inleiding

De aard van dit verslag is voor een groot deel een beschrijving van de reiniging, transcriptie (digitalisering) en restauratie van een collectie lakplaten, afkomstig van het Curaçaose station Radio Hoyer. De ervaring leert dat voor vele lezers de technische verantwoording als taai en uitgebreid wordt ervaren, terwijl hun eigenlijke vraag is: ‘wat heeft het project opgeleverd?’ Het lijkt daarom juist met dit belangrijkste thema te beginnen. De meer geïnteresseerde lezer kan dan naar believen afdalen in de beschrijving van de technische processen die met één en ander gemoeid zijn geweest. Voor achtergrondinformatie betreffende Radio Hoyer en het opnameprocédé zij verwezen naar het projectvoorstel; *Conservering Lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer*.¹

2. De ‘oogst’

Gezien het feit dat de collectie bestaat uit 114 platen (meer dan 200 opnamen!) zal de bespreking van de ‘oogst’ beperkt moeten blijven tot enkele algemene opmerkingen, om vervolgens tien ‘pareltjes’ ten tonele te voeren om deze nader toe te lichten. Vermoedelijk zal dit voor de lezer, ook wanneer deze geen kennis heeft van de Antilliaanse muziek en cultuur, het historisch belang van deze ‘highlights’ duidelijk maken. Het wordt in deze situatie moeilijk om niet te vervallen in oncontroleerbare en nimmer werkelijk kloppende cliché-vergelijkingen als ‘te zien als de ontdekking van een nieuwe Rembrandt’. Getracht is dergelijke uitspraken zoveel mogelijk achterwege te laten.

2.1 Algemeen

Hoewel de spaarzame, vaak onduidelijke en korte opschriften op de labels deden vermoeden dat er interessant materiaal tevoorschijn zou kunnen komen was het project een sprong in het duister. De niet gemarkeerde platen zouden tegen kunnen vallen en daarbij was de conditie van de platen twijfelachtig.

Gelukkig kan algemeen worden gesteld dat interessant materiaal uit de collectie lakplaten naar voren is gekomen. Er zijn onbekende opnamen aangetroffen van coryfeeën uit de jaren vijftig; om enige namen te noemen: Augusto Gressmann, Erquimedes Candelaria, Vilma Frederic, Philip Haseth het orkest van ‘Tata’ Leonard, Conjunto Happy Boys, Orquesta Concordia en Conjunto Cristal. Ook van belang echter zijn de opnamen van geheel onbekende ensembles (meest samengesteld om propagandaliedereren in het kader van verkiezingen uit te voeren). Verder is er een opname gevonden van Conjunto San Fernando (ook wel genaamd Conjunto Basiruti), dat ooit zeer bekend was op Aruba maar waarvan tot nu toe geen registraties bekend waren.

Een groot deel van de lakplaten blijkt te stammen uit de periode voor 1954, dus van voor de oprichting van het radiostation. Tussen 1949 en 1954 heeft Hoyer een opnamestudio. In deze periode worden door hem tientallen handelsplaten uitgebracht op het label Hoyco.

¹ Dit document is te vinden op de website van het Bureau voor Audio Archeologie, www.audioarcheologie.nl.

Naast het opgenomen materiaal zelf hebben de platen ook meer inzicht gegeven in de werkwijze van Horacio Hoyer. Niet uitgebrachte ‘takes’ voor de door Hoyer op het label Hoyco uitgebrachte handelsplaten vertellen ons iets over de criteria. Een toevallig opgenomen gesprek in de studio tussen de musici tekenen de sfeer tijdens een sessie. Een verrassing is de ontdekking dat de opnameapparatuur ook is gebruikt bij het vastleggen van composities. Het notenschrift beheersen slechts enkelen van de betrokken musici. Nu blijkt dat een idee voor een tekst, melodie of thema vlug op plaat is vastgelegd om het nader uit te werken. Dit is een belangrijke ontdekking in de geschiedenis van Hoyers opnamestudio (voorafgaand aan het radiostation), maar ook breder; in onze kennis van het gebruik van ‘instant’ opname apparatuur in het creatieve proces.

Ten slotte geven de enkele bewaard gebleven reclameboodschappen, ‘tunes’ en ‘station calls’ een idee hoe Radio Hoyer in de eerste vijf á tien jaar van haar bestaan heeft geklonken.

In enkele gevallen is de geluidskwaliteit – alle restauratietechniek ten spijt – te slecht om voor de leek puur als amusement te dienen. De liefhebber zal de distorsie voor lief nemen en de klank van ook deze slecht bewaarde opnamen is goed genoeg om door musici of musicologen te worden geanalyseerd.

2.2 De ‘pareltjes’

Hieronder zullen kort tien ‘highlights’ uit de collectie worden besproken. De keus is betrekkelijk willekeurig en zou zonder al te veel moeite kunnen worden uitgebreid. Fragmenten van de opnamen zijn te beluisteren op de website van het Bureau voor Audio Archeologie, www.audioarcheologie.nl en op de site waar het totale archief ‘online’ staat: www.radiohoyerhistoria.com. De werknummers, als vorm van bronverwijzing, zijn tussen haakjes geplaatst.

1. *Mujer Ingrata*, uitgevoerd door Erquimedes ‘Kimo’ Candelaria, vermoedelijk bijgestaan door Juan ‘Yuchi’ Quirindongo en Isaac ‘Sjaki’ de Windt. Als Trio Melodias speelt dit drietal voor de tweede wereldoorlog al met veel succes. Vreemd genoeg zijn – behoudens een nostalgische elpee (*Trio Melodias, Fe 1933 den kabes*, Editorial Antiyano EA KS 1327911) die rondom 1980 verschijnt – geen handelsplaten van het trio uitgebracht. *Mujer Ingrata* is medio 1950 verschenen op handelsplaat (Hoyco 42-B). Deze uitvoering, door een sextet, wijkt sterk af van deze lakplaat. Daarbij is de opname op de lakplaat geluidstechnisch veel beter. Een prachtige ‘pure’ uitvoering met een mooie ‘presence’. Het laat ons de kwaliteit van de troubadour Candelaria ten volle horen. (WN 8a)
2. *Campo Alegre*, uitvoering door onbekend orkest met Engelstalige zang. Calypso’s zijn schaars in de Antilliaanse muziek, evenals liedjes over een heikel onderwerp als de Campo Alegre. Kort na de oorlog wordt op Curaçao een poging ondernomen om de prostitutie meer te reguleren. Daartoe wordt een terrein nabij de luchthaven ingericht met barakken en een bar. Hier kunnen buitenlandse prostitués enige tijd verblijven. In deze calypso wordt de luisteraar aangeraden de Campo eens te bezoeken. (WN17b)
3. *Sentimental Journey*, uitvoering door onbekend ensemble met ‘close harmony’ zang. Een Antilliaanse uitvoering van deze Amerikaanse hit uit 1944. Rondom 1930

- worden de eerste grammofoonplaten met Antilliaanse composities in de Verenigde Staten gemaakt, met behulp van Amerikaanse musici. De bladmuziek wordt naar de studio gezonden. Echter, de arrangeurs en musici kennen niet de specifieke accenten van de Antilliaanse muziek. Het gevolg is dat de frivole tumba klinkt als gespeeld door een boerenblaaskapel. Antillianen reageren op deze opnamen met de nodige hilariteit. De Amerikanen worden uitgelachen. Dankzij deze Antilliaanse uitvoering van *Sentimental Journey* kan als antwoord daarop worden getoond dat het niet meevalt 'vreemde' muziek te spelen! De situatie is in deze *Sentimental Journey* omgedraaid! Voorts is deze uitvoering interessant met het oog op de vele Amerikanen die tijdens de tweede wereldoorlog zijn gelegerd op Curaçao, in verband met het grote strategische belang van de aanwezige olieraffinaderij. Men kan zich voorstellen hoe het in de 'mess' geklonken heeft wanneer de lokale musici voor 'entertainment' zorgden. In dit opzicht is de opname een prachtige illustratie voor een belangrijke periode in de Antilliaanse geschiedenis. (WN21a)
4. *N.A.B.L.O.* Een wervend lied, geschreven voor de Nederland Antilliaanse Bond voor Lichamelijke Opvoeding die, getuige een advertentie in het Curaçaose dagblad *Amigoe di Curaçao* van 16 november 1950 vooral tot doel had '*bandeloosheid onder de jeugd te beperken*'. Gezien de tekst kan de compositie en opname zijn gemaakt met het oog op de *N.A.B.L.O. fair* die december 1950 plaatsvindt. Een aardige illustratie van maatschappelijke cohesie en een vroege vorm van jeugdzorg. (WN26a)
 5. *Yo No Se Por Que* (titel niet zeker, gedistilleerd uit de tekst) uitgevoerd door conjunto *Estrellas del Caribe*. Een vlot gespeelde mambo gespeeld door een populair orkest. November 1951 worden voor *Colonial*, een label uit Puerto Rico, op Curaçao opnamen gemaakt. De locatie was onbekend. Deze opname – gelijk in instrumentarium, klankkleur en genre – is vrijwel zeker ook tijdens de sessie voor *Colonial* gemaakt en is daarmee weer een stukje in de puzzel. Hiermee is zekerheid verkregen over de man achter de opname; Horacio Hoyer. Het is echter niet in zijn studio opgenomen. Die was in die periode nog gevestigd in zijn winkel in de Kerkstraat. Hier is sprake van een grotere ruimte. Desalniettemin een welkom artefact in de audio archeologie en daarbij weer een nieuw nummer van een prima orkest. (WN 35a)
 6. *Conversatie tussen musici in de studio*. Een zeldzaamheid in de periode waarin grammofoonplaten nog direct werden gesneden is de registratie van een gesprek tussen de musici in de studio. Dit is daarom een unieke vondst. Het lijkt er op dat Hoyer de conversatie gebruikt om zijn apparatuur in te regelen. Er vallen enige onwelvoeglijke woorden maar de sfeer is toch goed. Dit is een letterlijk levensechte bevestiging van wat betrokken musici mij in interviews vertelden; de opnamen vonden plaats in een vriendschappelijk sfeer, er werd veel gelachen. Een prachtig en zeer zeldzaam document. (WN 37a)
 7. *Onbekende titel*, merengue uitgevoerd door *Conjunto San Fernando*. Een opname van een Arubaans ensemble, mogelijk gemaakt tijdens een bezoek van de band aan Curaçao in 1959. Het feit dat de registratie op plaat is maakt suggereert echter een eerdere opnamedatum. *San Fernando* bestaat uit Julius Arindell en zijn zeven zonen. '*Ik hoef het mijn kinderen eigenlijk niet te leren. Muziek is bij ons een hobby en zelfs de baby in de wieg groeit op met muziek. Zo duurt het niet lang of de kinderen grijpen zelf al naar een (vaak zelf gemaakt) instrument. ... Zodra de jongens vier of*

vijf jaar oud worden, beginnen ze met veel gevoel te musiceren, zo verhaalt Arindell in de Amigoe di Curaçao van 29 april 1960. *'Sinds 1952 kan er geen bijzondere gebeurtenis plaatsvinden of "San Fernando" (ook wel Conjunto Basiruti genaamd) is present*' zo meldt de krant. *'Bij bezoeken van hoge gasten, is de band present. Ieder toeristisch, dat binnenloopt, wordt door hen verwelkomd. De laatste maanden heeft de band een vast contract met het hotel en luistert zij de zondagmiddag-barbecues op met vrolijke en altijd typisch Antilliaanse, danwel Zuid Amerikaanse muziek'. ... 'Het aantal foto's dat men in Amerikaanse foto-albums zal aantreffen van die 'cute boys' loopt vermoedelijk in de tienduizenden*'. Hoewel in de catalogus van het lokale Arubaanse label Padú een foto van de band staat afgebeeld – en men vermoedelijk van plan was een plaat van ze uit te brengen – is dit nooit gebeurd. Voor zover bekend is dit de enig bewaarde opname van dit eens zo populaire ensemble. (WN 44a)

8. *Origen di Fracaso*, Augusto Gressmann met pianobegeleiding. Gressmann is een kleurrijk figuur in de Antilliaanse amusementswereld in de jaren tussen 1935 en 1960. Wanneer rondom 1950 de lokale platenproductie op gang komt is hij daar nauw bij betrokken, zowel als zanger (met een specifiek doorleefd geluid) als componist (met een scherp oog voor de waan van de dag en de eigenaardigheden van de mens). Diverse liedjes zijn vastgelegd op o.a. Hoyco en Musika handelsplaten. Wat deze opname uniek maakt is dat we Gressmann nu eens horen praten in plaats van zingen. De opname is namelijk hoofdzakelijk in parlando. *Origen di Fracaso* – letterlijk vertaald: oorzaak van de mislukking – is een overpeinzing van Gressmann omtrent het feit waarom er zoveel mis gaat in het gezinsleven. (WN 63b)
9. *Vivir Dejar Vivir*, uitgevoerd door Luciano Henkel en Augusto Boelijn. Deze opname kan beschouwd worden als een voorbeeld hoe een idee voor een lied op plaat wordt vastgelegd ter nadere uitwerking. Medio 1950 verschijnt het nummer op handelsplaat (Hoyco 29-A) in een uitvoering door een studio-sextet waarin – uiteraard – ook Henkel en Boelijn zitting hebben. Henkel geldt als een legendarische kwarta-speler. Lange tijd is hij onderdeel van de begeleiding van de populaire Antilliaanse pianist Edgar Palm. Wanneer Hoyer met het opnemen van grammofoonplaten gaat beginnen is Boelijn daar nauw bij betrokken. Dat Boelijn deze positie kan innemen heeft – naast zijn muzikaliteit – te maken met de situering van zijn kapperszaak in Willemstad, dicht bij de winkel van Horacio Hoyer. De nering van de barbier fungeert als ontmoetingsplaats van musici als Julian Coco, Luciano Henkel en Augusto Gressmann. Een factor van belang is voorts de belendende Rancho Bar, waardoor drank immer voorhanden is. Deze contacten tussen de musici leiden soms tot min of meer spontane opnamesessies bij Hoyer. Dit is mogelijk een van die spontane sessies geweest. (WN 65a)
10. *Registratie van koorzang, met orgelspel door Jacobo Palm*, 8 juni 1952. Jacobo Palm, prominent lid van de muzikale familie Palm, is tussen 1914 en 1968 organist van de Sint Anna kerk te Willemstad. Hij maakt voor Musika enige handelsplaten met pianospel, en begeleidt – op klein orgel – in 1950 een selectie uit het koor van de Sint Anna kerk in kerstliederen op enige Musika platen. Zijn orgelspel in de kerk leek nooit te zijn geregistreerd. Nu blijkt dit wel het geval te zijn. Gezien de lengte van het stuk heeft Hoyer de opname gesneden op 33 toeren. Dit komt de kwaliteit van de opname niet ten goede. Gezien het belang van de familie Palm voor de

Antilliaanse muziek, en dat van Jacobo Palm in het bijzonder, is dit desalniettemin een belangrijk document. (WN 69a)

3. Werkzaamheden betreffende het project:

3.1 Voorbereiding

Allereerst zijn lakplaten van afwijkende chemische samenstelling en/of in een vergeand stadium van desintegratie van de laklaag van elkaar gescheiden. De ervaring leert dat afscheidingen uit het materiaal van een bepaald merk agressief kunnen reageren met de laklaag van een ander merk.² In dit geval is het gevaar hiervoor klein – de platen in de Hoyer collectie bestaan alle uit aluminium met een laklaag van nitrocellulose – maar voorkomen is beter, want genezen is onmogelijk.

3.2 Conditie van de collectie

In de circa 50 jaar dat de platen door de studio van Radio Hoyer hebben ‘gezworven’ zijn zij niet altijd zorgvuldig behandeld. Een aantal platen is verbogen of toont andere sporen van ruwe behandeling. Hoezen ontbreken bij het grootste deel van de collectie. Op enig moment is wel een besef van de historische waarde ontstaan en is de collectie bij elkaar gebracht. Ook daarna echter is geen aandacht besteed aan opslag onder de juiste klimatologische omstandigheden en is de collectie nu en dan verplaatst. Dit verplaatsen zal niet altijd met de nodige voorzichtigheid zijn geschied. De omstandigheden van het studiogebouw lopen per vertrek uiteen. Werkruimtes zijn voorzien van airconditioning (waardoor sterke wisselingen in temperatuur en vochtigheidsgraad optreden), opslagruimten zijn niet voorzien van enige temperatuurbeheersing. Hier kan de warmte op bepaalde momenten gemakkelijk zijn opgelopen tot rond de 60 °C. Voor het hele studiogebouw geldt dat in de loop der jaren diverse lekkages en overstromingen hebben plaatsgevonden.

Naderhand is het merendeel van de platen – bezorgd als men toch met het voortschrijden der jaren werd over het behoud van één en ander – overgebracht naar het privé woonhuis van Helen Hoyer, dochter van Horacio Hoyer. Het merendeel van de platen is vanaf deze locatie overgebracht naar het logeeradres van De Wolf (Bureau voor Audio Archeologie), aldaar ingepakt en naar Nederland verscheept.

De collectie bevindt zich bij aanvang van het project in verwaarloosde, vervuilde, toestand. De oudste platen in de collectie dateren van ongeveer 1947, de nieuwste stammen uit het eind van de jaren zestig.³

² Een ongelukkige combinatie is bijvoorbeeld Pyral (een Franse lakplaat op nitro-cellulose basis, tussen 1950 en 1965 veelvuldig toegepast bij de Nederlandse omroep) en Decilith (een Duits product voor het zelf opnemen van platen bestaande uit een schijf van onduidelijke samenstelling). Indien niet gescheiden door een dikke, gesloten, hoes zal de Decilith plaat de Pyral ‘etsen’ op de plaatsen waar zijn met elkaar in contact komen.

³ Zie voor een beschrijving van het opnameprocédé: Conservering lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer p. 5 en 7 en de Inventaris Lakplaten Archief Radio Hoyer p. 133-140. De documenten zijn raadpleegbaar op www.audioarcheologie.nl en www.radiohoyerhistoria.com.

Hoyers label voor privé opnamen (al dan niet voor klanten), gesproken brieven etc. De handelsplaten worden uitgebracht op het label Hoyco. Augustus 1952 wordt de studio verplaatst van de Kerkstraat naar het Julianaplein.

De collectie bestaat uit 114 lakplaten.⁴ Het leeuwendeel van de collectie (85 stuks) zijn opnameplaten van de Amerikaanse firma Audiodisc. Hierbij heeft Hoyer gebruik gemaakt van twee kwaliteiten; de 'blue label' (tegenwoordig met 64 stuks) en de 'yellow label' Audiodiscs (21 stuks). De 'blue label' platen worden door de fabrikant beschreven als *'flexibel, aluminium-base records suited to home, amateur, school and demonstration work. Their sound qualities are equal to the most expensive professional Audiodiscs ... Their lightness and thinness makes them convenient for portable work and storing but they must be handled carefully as their thin base can be more easily bent than the heavier types'*. De 'yellow label' platen zijn een duurdere variant: *'heavy, aluminium base, rigid discs especially engineered for home, amateur, school and saleswork. ... Their unique wide latitude characteristic makes them exceptionally easy to record under all conditions. Superior sound qualities have made Yellow Label Audiodiscs standard items with foremost recording machine dealers everywhere'*.⁵

Voorts bevat de collectie Soundcraft Microlac platen (14 stuks), Soundcraft Audition (2), enige platen van de Britse firma MSS (4) en twee platen uit vermoedelijk Hoyers vroegste periode van opnameactiviteit, Recoton (1) en Tonex (1). Vervolgens zijn er vijf platen zonder merkaanduiding aangetroffen en twee voorzien van Hoyers privé label met als adres Kerkstraat 20A, dus van voor de verhuizing naar het Julianaplein (augustus 1952).⁶

⁴ Vreemd genoeg is bij het opstellen van de begroting uitgegaan van 99 lakplaten. Vermoedelijk is verwacht dat 15 platen te slecht zouden zijn voor transcriptie. Uiteindelijk zijn 8 platen niet gekopieerd vanwege hun slechte conditie.

⁵ *How To Make Good Recordings*. New York: Audio Devices Inc. 1940

⁶ Wolf, Tim de. *Discography of Music from the Netherlands Antilles & Aruba, including a history of the local recording studios*. Zutphen: Walburg Pers 1999. p 13

Aan de gebruikte lakplaat is enigszins af te lezen welk belang Hoyer aan de opname heeft gehecht. De opnamen die vermoedelijk bestemd zijn voor uitgave als handelsplaat op zijn eigen label Hoyco zijn alle op Audiodisc Yellow Label gemaakt.

De lak van alle Soundcraft Audition platen, en die van het grootste deel van de Audiodiscs, heeft, als gevolg van de slechte bewaarcondities, een soort sinaasappelhuid ontwikkeld. Hoewel het effect voor de sporing van de naald dramatisch lijkt te zijn valt dit in de praktijk mee. Wel leiden de vele bultjes in de lak tot distorsie in de vorm van een prominente, breedbandige ruis. De MSS platen zijn in redelijke staat, maar enkele zeer vuil en beschadigd. De laklaag van de Recoton en Tonex is uiterst kwetsbaar en broos. Het zijn echter vooral de Soundcraft Microlac platen die de tand des tijds niet goed hebben doorstaan. Bij ongeveer de helft, 8 stuks, zijn grote delen van de laklaag verdwenen.

Ernstig is het probleem dat ongeveer de helft van de lakplaten vertoont: de lak lijkt te zwak om schoon te maken en om af te spelen. Niet alleen is de lak zwak, ook is de hechting tussen de lak en de metallische drager vervallen of verzwakt. Dit alles is het gevolg van de slechte klimatologische omstandigheden (te vochtig en te warm) waaronder de platen zijn bewaard. De scheuring en/of onthechting is het resultaat van een verschil in uitzettingscoëfficiënt van de beide materialen (lak en aluminium) en/of het doordringen van vocht via de (poreuze) lak, waardoor oxidatie van de ondergrond onder de lak heeft plaatsgevonden. Het gevolg: een bladderende laklaag, waarbij soms al delen uit de lak zijn verdwenen.

Een interessant verschijnsel doet zich voor bij de loslatende lakdelen: de lak komt vooral los van de delen van de plaat waar geen modulatie (groeven) in staan. Blijkbaar verandert door het feit dat de groeven in de lak zijn gesneden de materiaalspanning, of wordt deze zodanig opgevangen (wellicht door de wat meer flexibel (want dunner) geworden lak), zodat deze niet los raakt van de drager. Uiteraard is dit een welkom effect. Als dus de laklaag loskomt dan blijven in eerste instantie de gemoduleerde delen van de plaat in takt. Daar staat de informatie waar het om gaat en die kan dus worden overgezet op een nieuwe (digitale) geluidsdrager.

Dit is echter niet probleemloos. De lak is verzwakt en brokkelig door het uitdampen van de weekmaker en heeft soms een eigenaardige oneffen structuur gekregen. Losliggende delen dienen bij eventuele fysieke restauratie voorzichtig te worden ingelijmd. Druk kunnen zij slechts velen nadat ze op de drager zijn vastgezet.

Dit uitdampen van de weekmaker als onderdeel van het verouderingsproces is een specifiek probleem bij deze opnameplaten. Deze weekmaker, bestaande uit minerale- en biologische oliën en vetten – is naar de oppervlakte van de plaat gemigreerd en heeft daar een plakkerige vettige laag gevormd. Onnodig te zeggen dat bij slechte bewaarcondities deze laag een aanhechting vormt voor allerlei stof en vuil.

Zowel reiniging als afspelen maken een zekere mechanische belasting van het broze materiaal noodzakelijk. Voorts vertonen een aantal platen in de groefrichting liggende beschadigingen die tot 'hangers' of 'overslag' van de groef leiden. In sommige gevallen is de aluminium drager vervormd waardoor de plaat niet meer vlak is.

De foto links toont een problematische beschadiging. Men kan zich voorstellen hoe de naald de neiging zal hebben niet de groef te volgen maar de barst in de lak. Op de rechter foto kan – naast de witte afscheiding als gevolg van de naar buiten tredende weekmaker – worden gezien hoe de lak in de ongemoduleerde delen heeft losgelaten. In de gemoduleerde delen is – hoewel de lak en hechting is verzwakt – nog weinig aan de hand.

Naast dit alles hebben in enkele gevallen zich kleine delen van de oorspronkelijke hoes vastgezet op de lak. Dit is over het algemeen simpelweg met water op te lossen en te verwijderen.

Ondanks de te verwachten moeilijkheden was het evident dat een poging moest worden ondernomen zoveel mogelijk van de collectie te redden. De platen zijn directe snijdingen, zij zijn dus uniek en vormen een belangrijke aanvulling op dat wat in eerdere jaren al is geconserveerd.⁷ Daarbij zijn – voor zover bekend (op enkele uitzonderingen na) – de 114 platen het enige dat rest van de lakplaten die door de Antilliaanse omroepen zijn vervaardigd. De spaarzame opschriften op de labels suggereren daarbij dat er interessant materiaal aan het licht zou kunnen komen.⁸

3.3 Globale inventarisering

Voorafgaand aan de eigenlijke werkzaamheden zijn de platen geselecteerd op grond van hun fysieke toestand. Aldus zijn drie categorieën gevormd: 1. Platen die in voldoende goede toestand verkeren om zonder speciale voorzieningen gereinigd te worden. 2. Platen die gezien de slechte toestand van de laklaag volkomen handmatig moeten worden gereinigd. 3. Platen waarbij de kans bestaat dat elke vorm van reiniging de vastgelegde informatie onherroepelijk zal verstoren. Deze platen dienen zonder reiniging te worden gedigitaliseerd. Daarna kan – wanneer het vastgelegde van voldoende belang blijkt – getracht worden de plaat te reinigen waarna – indien de plaat dit proces doorstaat – een betere kopie kan worden vervaardigd.

⁷ Project Disconan Bieuw (beschrijving en digitalisering van de op Curaçao en Aruba opgenomen 78 toerenplaten), Project Disconan Bieu (beschrijving en digitalisering van de op de Nederlandse Antillen opgenomen grammofoonplaten tussen c. 1958 en 1970), Project Conservering, digitalisering en inventarisering bandenarchief Radio Hoyer. Zie voor nadere informatie: www.audioarcheologie.nl

⁸ In totaal bestaat de collectie uit 115 platen. In de projectaanvraag wordt ten onrechte van 99 platen gesproken. Mogelijk is de afwijking ontstaan doordat enige exemplaren (de problematische Soundcraft Microlac platen) zich bij de telling in quarantaine bevonden.

Tot groep 1 kunnen 59 platen worden gerekend, groep 2 bestaat uit 35 platen, tot groep 3 behoren de resterende 20 platen.

Vervolgens is een (eventueel tijdelijk) werknummer toegekend. Dit nummer wordt op een nieuwe hoes genoteerd waar de plaat, na reiniging, in zal worden opgeborgen. Er wordt voor de beschrijving onderscheid gemaakt tussen een a en een b kant. Uiteraard heeft dat hier niet – zoals wel gebruikelijk bij de toekenning van catalogusnummers bij handelsplaten – te maken met de artistieke of commerciële potentie van het opgenomen werk. Aangezien de plaat als museaal object wordt beschouwd wordt geen werknummer op de plaat zelf aangebracht. Dit leidt wel tot het gevaar van verwarring. Om de plaat herkenbaar te maken worden zoveel mogelijk kenmerken genoteerd. Is er sprake van een merk en labelgegevens dan is dit eenvoudig, meestal echter zijn de platen niet van label en titel voorzien. Daarom zijn vooral specifieke kenmerken van de plaat vastgelegd, zoals onder andere het aantal banden, de fysieke toestand en specifieke beschadigingen.⁹

In deze fase blijven de platen uit de hoes, op stapels, met de bestemde hoes onder de specifieke plaat. Pas na reiniging worden de platen in hun hoes geschoven.

3.4 Reiniging

groep 1

Voor de reiniging van de eerste groep platen is gebruik gemaakt van de Disco Antistat. Dit is een wasapparaat dat in de jaren zeventig op de markt is gekomen voor het reinigen van langspeelplaten. Het wordt al meer dan 30 jaar door De Wolf met grote tevredenheid gebruikt. Het is niet meer dan een waterdichte, smalle, staande, enigszins flexibele plastic bak met daarin een zachtharige borstel. De plaat wordt – met een as door het middengat en een klauw ter afscherming van de labels – in de bak gehangen en handmatig rondgedraaid. Zo houdt men voeling met het object en kan naar inzicht druk en snelheid bij de reiniging worden aangepast.

Cruciaal voor een goed eindresultaat is het toegepaste reinigingsmiddel. Het toe te passen schoonmaakprodukt verschilt met het materiaal waarvan de plaat is gemaakt. In dit geval bestaan de platen uit een aluminium drager met daarop een laklaag van cellulosenitrat ('nitrocellulose'). Een sterke ontvetter – niet op basis van alcohol daar dit de lak oplost – blijkt een probaat middel. Uitstekende resultaten zijn de afgelopen 20 jaar verkregen met een ammonia-oplossing in water met een verhouding van ongeveer 1 op 33. De dosering kan zo nodig veilig nog wat worden opgevoerd en zo worden aangepast aan de mate van vervuiling. Nadelige effecten van deze behandeling zijn niet geconstateerd, ook niet na langere tijd.

Bij reiniging van de 59 platen uit groep 1 zijn nu en dan delen van de lak losgekomen. Deze bevinden zich echter in de ongemoduleerde delen van de plaat. Desalniettemin zijn deze

⁹ Met 'banden' van de plaat worden de diverse gebieden met modulatie bedoeld, gescheiden door een blanco deel of een (versnelde) tussengroef. Ter illustratie: de meeste langspeelplaten hebben circa zes banden (nummers of 'tracks') per kant.

lakdeeltjes bewaard en – zo mogelijk met aanduiding van het werknummer – in plastic zakjes bij de collectie gevoegd.

groep 2

De 35 platen die groep 2 vormen vragen een uiterst voorzichtige reiniging. Hierbij is de Disco Antistat niet toegepast omdat het reinigingsproces (en eventuele beschadiging) dan niet exact kan worden gevolgd. Deze platen zijn met dotten watten en wattenstaafjes schoongemaakt met een standaard ontvetter (een afwasmiddel, echter zonder lanoline en citroentoevoegingen) en zo nodig daarna met een verdunde ammonia-oplossing. Losliggende of loskomende lakdelen zijn bewaard en – zoals bij groep 1 – bij de collectie gevoegd. Binnen deze groep zijn bij enkele platen stukjes lak uit de gemoduleerde delen teruggeplaatst. Deze zijn vastgezet met koude vislijm. Voordeel van dit product is dat de positie van het gelijmde deel na hechting nog enige tijd corrigeerbaar is.

groep 3

De 20 platen in categorie 3 zijn in vuile toestand gedigitaliseerd. Dit is nadelig voor de geluidskwaliteit maar – zoals boven aangegeven – zou reiniging het oppervlak zodanig kunnen beschadigen dat dan niets meer rest. Indachtig ‘beter iets dan niets’ is deze strategie gekozen. Vervolgens zijn de exemplaren waarbij voorzichtige reiniging mogelijk leek schoongemaakt. Losliggende of loskomende lakdelen zijn vastgezet met koude vislijm. De platen zijn daarna in schone toestand gedigitaliseerd. In vrijwel alle geval is door de reiniging een aanmerkelijke verbetering in de geluidskwaliteit bewerkstelligd.

4. Transcriptie

4.1 Digitaliseringsnorm

De transcriptie (digitalisering) heeft simultaan plaatsgevonden volgens twee digitale normen. Eén op standaard CD ‘red book’ norm (44.1 kHz sample frequentie, 16 bit depth rate). In deze keten is ook apparatuur voor het wegnemen van tikken en aanverwante vormen van distorsie opgenomen. Er is dus al meteen een vorm van geluidsrestauratie gepleegd. Deze bestanden vormen de basis voor de uiteindelijke luisterbestanden. Deze kunnen als wav bestand worden beluisterd. Deze luisterbestanden zijn geconverteerd naar MP3 formaat voor publicatie op de website.

Via een tweede keten is getranscribeerd in een hogere resolutie (98 kHz sample frequentie, 24 bit ‘depth rate’). Dit zijn de archiefbestanden. Hierbij is geen enkele vorm van restauratie gepleegd en is puur een ‘1 op 1’ stereo (2 kanaals) kopie gemaakt. Deze norm, die ruimte biedt aan het vastleggen van een breder frequentiespectrum met een grotere gedetailleerdheid, is wel een standaard in de geluidstechniek maar heeft nog geen ruime toepassing in de consumentenelektronica gevonden. Het moet meer gezien worden als een voorbereiding op de toekomst. Deze bestanden kunnen naderhand, wanneer de restauratietechnieken wellicht weer meer zijn verfijnd, dienen als basis voor een nieuwe

restauratie of analyse. Desgewenst kunnen deze bestanden, mocht daar behoefte aan zijn, eenvoudig worden geconverteerd naar de standaard CD norm.

Het wekt nog wel eens verbazing te horen dat deze mono platen toch als stereo worden afgetast. Wat blijkt is dat soms één van de twee groefwanden veel minder distorsie bevat. Wanneer de verschillen groot zijn tussen de groefwanden vindt dat zijn oorsprong meestal in een slecht gesmeerde of gelagerde pick-uparm die ooit op de plaat is losgelaten. De weerstand die is opgetreden om de arm naar het midden van de plaat te voeren heeft een groefwand extra belast en deze daardoor heviger doen slijten. Bij restauratie kan er dan voor worden gekozen deze groefwand niet in het signaal te betrekken waardoor een beter eindresultaat wordt bereikt. Verder werkt een aantal geluidsrestauratiesystemen op basis van een vergelijking van het signaal tussen de beide groefwanden. Door een stereo kopie te maken kunnen deze systemen ook in de toekomst nog worden toegepast.

4.2 Weergavekarakteristiek

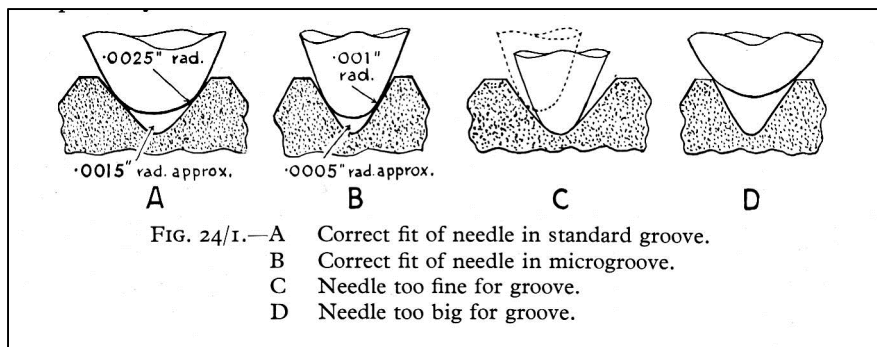
Alle platen zijn gedigitaliseerd met een kantelpunt van 750 Hz. Een korte technische uitweiding is noodzakelijk: De opname in de lakplaat ontstaat door het trillen van de snijbeitel. Deze trilling is in principe analoog met het geluid dat voor de microfoon(s) wordt geproduceerd. Een eigenschap van het systeem is dat lagere frequenties een grotere trilling (amplitude) veroorzaken. Wanneer men 'recht' zou opnemen, zonder een enkele correctie, zou men de groeven verder uit elkaar moeten leggen om ruimte te bieden aan de grotere amplitude.¹⁰ Dit zou er toe leiden dat de mogelijke speelduur van de plaat belangrijk zou worden verkort. Om die reden – en ook ter voorkoming van ontoelaatbare mechanische en elektronische belasting van het opname- en weergave circuit, evenals de snijkop en het pick-up element – heeft men besloten bij opname de lage tonen vanaf een bepaald punt te verzwakken.¹¹ Deze dienen dan bij het afspelen weer te worden opgehaald. Het punt waar de verzwakking optreedt is betrekkelijk willekeurig en verschilt per merk, land, smaak en periode. Meestal ligt het ergens tussen de 250 en de 1000 Hz. Met 750 Hz. is dus een goed middelpunt gekozen, temeer daar in Amerikaanse apparatuur (zoals toegepast door Hoyer) meestal een relatief hoge kantelfrequentie wordt toegepast.¹² Overigens kan desgewenst achteraf ook nog enige correctie worden aangebracht.

Toepassing van de zogenaamde RIAA karakteristiek die vanaf circa 1954 vrij algemeen voor langspeelplaten is gebruikt – en waarmee praktisch alle 'phono'-trappen in versterkers van na circa 1965 zijn uitgerust – zou onjuist zijn. Bij deze karakteristiek worden – naast correctie in het laag – de hoge tonen bij opname belangrijk opgehaald en bij afspelen weer verzwakt. Worden via deze karakteristiek echter de 'recht' opgenomen platen (met enkel de hierboven besproken correctie in de lage tonen) afgespeeld dan verdwijnt een groot deel van de hoge tonen. Daarmee is men weliswaar ook een deel van de ruis kwijt, maar ook een deel van het instrumentarium!

¹⁰ Briggs, G.A. *Sound Reproduction*. Bradford: Wharfedale Wireless Works, 1954. p 282

¹¹ De verzwakking is meestal 6dB per octaaf.

¹² Hoyer werkte met een snij-installatie van de Amerikaanse firma Rek-O-Kut.

Illustratie van de positie van de naald in de groef. Hoewel deze afbeelding eigenlijk is vervaardigd met een ander doel illustreert deze goed de in de tekst omschreven strategie. Bij diepe krassen kan positie C (of liever nog, een mengvorm van B en C) betere resultaten geven dan A of B. Bij diepgelegen groefbeschadiging kan met een positie D soms verbetering worden bereikt. Naar: Briggs, G.A. *Sound Reproduction*. Bradford: Wharfedale Wireless Works, 1954. p 306

4.3 Afrondingsstraal van de naalden

Proefondervindelijk, op het gehoor, wordt bij transcriptie de juiste afrondingsstraal van de naald bepaald. Bij handelsplaten ligt de te gebruiken naald betrekkelijk vast. De vorm van de groef – waarmee in dit geval de haakse dwarsdoorsnede van de groef wordt bedoeld – is afhankelijk van de bij opname gebruikte snijbeitel. Bij het soort eigen opnamen als die uit de studio van Hoyer is niet gewerkt volgens vastgelegde industriële standaarden en is met een zekere slordigheid of willekeur (of ingegeven door de lust te experimenteren) een beitel gekozen.

Als gevolg van bepaalde in de lengterichting lopende beschadiging van de groef, dan wel hevige, min of meer haaks op de groefrichting lopende oppervlaktebeschadiging (krassen), kan het wenselijk zijn het aanrakingsvlak van de naald met de plaat hoger of lager te plaatsen. Dit kan door een respectievelijk dikkere of dunnere naald te kiezen.

Over het algemeen worden de beste resultaten bereikt met een elliptische naald. Deze benadert zoveel mogelijk de vorm van de originele snijbeitel en hierdoor zullen de hogere frequenties (zeer kleine trillingen) beter worden weergegeven. Radiale (ronde) naalden kunnen betere resultaten geven wanneer de groefwand is beschadigd en verdere verfijning van de aftasting alleen maar tot meer distorsie leidt.

In de meeste gevallen is gebruik gemaakt van 50 en 75 μ elliptische naalden, bij een enkele microgroef opname is een 25 μ naald toegepast. Laatstgenoemde is standaard voor mono microgroef platen, 75 μ is standaard voor de meeste 78 toerenplaten die tussen 1935 en 1958 zijn gemaakt en 50 μ heeft nogal eens toepassing gevonden bij de omroep. In enkele gevallen zijn, om redenen zoals hierboven aangegeven, tussenliggende maten gebruikt en/of is gewerkt met een radiale in plaats van een elliptische naald (70 μ radiaal, 65 μ elliptisch, 50 μ radiaal).

Alvorens de plaat wordt afgespeeld voor de transcriptie wordt deze gecentreerd. In veel gevallen zit het middengat van de plaat niet exact in het midden. Hierdoor ontstaan kleine

variaties in de groef snelheid wat zich in sommige genres en passages kan uiten in een hinderlijke jengel. Door de plaat te centreren kan de fout worden hersteld.

Tijdens de transcriptie worden er soms nog – meestal over een klein oppervlak – vervuilingen aangetroffen. Deze zijn alsnog verwijderd.

4.4 Filtering

Wellicht ten overvloede: in alle hieronder beschreven processen zijn de 98 kHz 24 bit archiefbestanden ongemoeid gelaten. Hierboven is de bedoeling van deze bestanden al geschetst.

Tijdens de transcriptie is vastgesteld dat het toepassen van filtering weinig effect heeft. Indien er sprake is van ruis is deze vaak zeer breedbandig. Dat wil zeggen dat om de ruis enigszins te elimineren er verzwakking van een groot deel van het frequentiespectrum moet plaatsvinden. In feite ontstaat dan alleen maar een verzwakking van het totale signaal. Bij handelsplaten (78 toeren, schellak) is de ruis veelal beperkt tot het gebied rond 7000 Hz. en kan een scherpe filtering in dit rayon de gezochte verbetering brengen. Bij de lakplaten uit het archief van Radio Hoyer blijkt dit niet het geval. Het zo veel mogelijk elimineren vraagt een meer verfijnde benadering en daarom heeft de restauratie/filtering van de luisterbestanden een aparte, eigen fase in het project gekregen.

Besloten is de restauratie apart, na transcriptie, uit te voeren gelijk met de montage. Hierdoor zijn de 44.1 kHz luisterbestanden in ruwe vorm vrijwel allemaal ongefilterd en zijn slechts de tikken digitaal in 'real time' (i.e. tijdens de transcriptie) verwijderd.

5. Montage en restauratie

5.1 Montage

Montage moet na digitalisering bij luisterbestanden immer plaatsvinden. In het meest eenvoudige geval dienen de stukken 'leegte' die onvermijdelijk aan het begin en het einde van de opname ontstaan, te worden weggeknipt. Gezien het ruisniveau van de oude opnamen is het goed het signaal bij start in te faden, aan het eind uit te faden. Dit luistert nu eenmaal prettiger.

Soms treden er tijdens de transcriptie problemen op met de sporing van de naald. Dit is het gevolg van groefbeschadiging en in een enkel geval door het te ondiep snijden van de groef. Vaak kan dit in de kritische passages worden voorkomen door het verminderen of verzwaren van de naalddruk en de zijdrukcompensatie. Meestal echter moet de arm handmatig over de problematische passages worden geleid. Dit leidt uiteraard tot 'hangers' en 'sprongen' in het geluid en dat zal later moeten worden gecorrigeerd (weggeknipt). Een en ander vraagt wel het nodige geduld en soms slaat de schrik om het hart bij de vraag of de (kostbare) naald het geweld van bijvoorbeeld een gebarsten oppervlak wel zal overleven. In enkele gevallen moet de oplossing van de aftastproblemen tevens worden gezocht in het verlagen van de snelheid. De krachten op naald en plaat nemen wat af, er is wat meer tijd voor handmatige

correctie van de sporing, maar nadeel is dat door het langzaam afdraaien minder goed kan worden gehoord of de juiste passage nu gekopieerd is. In veel gevallen gaat het slechts om een groefdeel van één omwenteling die de naald steeds overslaat. Dit moet dan dus door zorgvuldig de positionering en geleiding van de naald er worden 'uitgepikt'.

De digitale programmatuur maakt latere correctie van de snelheid eenvoudig, evenzeer als dat het door de digitale techniek mogelijk is bepaalde passages op de sinus nauwkeurig uit het signaal te knippen of in te voegen.

5.2 Restauratie

Bij de 44.1 kHz 16 bit luisterbestanden is er van uit gegaan dat de gebruiker een zo goed mogelijk beeld van het opgenomen werk wil krijgen. Toch is restauratie onderhevig aan smaak. Het laat zich goed vergelijken met bijvoorbeeld de restauratie aan een klassiek automobiel. De een waardeert het patina en zal zich beperken tot conservering van de status quo en het verrichten van de werkelijk noodzakelijke reparaties, de ander wil het vervoermiddel in nieuwstaat brengen, of zelfs 'mooier' dan dat. Het gevaar van overrestauratie en een zekere mate van 'kitsch' ligt op de loer. Op geluidstechnisch gebied kunnen in dit veld als afschrikwekkend voorbeeld bepaalde 'historische' uitgaven van RCA uit de jaren zeventig ten tonele worden gevoerd. Men veronderstelde dat de klant ook bij opnamen uit de jaren dertig van stereo (voor grammofoonplaten geïntroduceerd in 1958) wilde genieten en bracht een kunstmatige echo aan! Hierdoor veranderde de sfeer van de opnamen totaal.

Bij de onderhavige registraties is de restauratie terughoudend gepleegd. Bij een te sterk filteren van de ruis wordt de toonbalans van de opname beïnvloed en verdwijnt een deel van het instrumentarium. Vooral de maracas (in Nederland vaak aangeduid als 'sambaballen') verdwijnen het eerste. Zij die minder ruis willen horen kunnen deze nog ietwat verzwakken door met de knop voor de regeling van de hoge tonen deze naar believen weg te draaien.

Zoals hierboven gemeld heeft in de 44.1 kHz 16 bit keten voor de luisterbestanden enige restauratie plaatsgevonden tijdens de transcriptie. Het betreft hier voornamelijk de tikken. Er is gebruik is gemaakt van de Cedar 'declickers' DC1 en DCX en de Cedar 'decrackler' CRX.

De verdere restauratie heeft voornamelijk bestaan uit het afsnijden van de lage tonen (in de Hoyer opnamen is vaak een piek bij 100 Hz waarneembaar) en zijn de hogere frequenties weggefilterd tot het gebied waar de informatie van de opname zit (dit eindigt in dit geval meestal bij circa 6000 Hz.) Deze filtering is digitaal geschied, met naar wens de grafische of parametrische equalizer in het geluidsbewerkingsprogramma Soundforge van Sony. In die gevallen waar de opname was doorregen met een prominente ruis is deze met behulp van de zogenaamde 'noiseprint' mogelijkheid in de 'noise reduction' optie van de 'audio restoration plug in' van Soundforge zoveel mogelijk weggenomen. Hierbij wordt een gebied in de plaat zonder signaal maar met de voor de plaat typische distorsie vastgelegd en wordt dit vervolgens benut om de distorsie over de gehele opname te verminderen, vermoedelijk door de 'sample' in tegenfase toe te voegen aan de opname. In veel gevallen kan een vermindering van circa 5 dB worden bereikt. Gaat men te ver in het toepassen van het

proces dan wordt dit hoorbaar in de opname. Voorts is waar nodig gebruik gemaakt van diverse opties in de audiorestauratie 'plug in' van Soundforge; naast de al genoemde 'noise reduction' ook de 'click- and crackle removal' en 'audio restoration'. Op deze manier worden diverse restauratietechnieken, mild toegepast, gestapeld gebruikt. De ervaring heeft geleerd dat dit de beste resultaten geeft.

Waar mogelijk is aan start en einde van het bestand enige seconden ruis zonder signaal gehandhaafd. Dit om de mogelijkheid te bieden alsnog een 'noiseprint' te kunnen vervaardigen voor verdere restauratie.

6. Het uiteindelijk technisch resultaat

Zoals in het projectvoorstel al naar voren is gebracht kan niet worden verwacht dat uit deze vervuilde en beschadigde collectie een veelheid aan sprankelende hi-fi opnamen tevoorschijn zou komen. Dat is ook niet de opzet. Doel was dit unieke archief te inventariseren, te digitaliseren en zo de informatie, in welke vorm dan ook, beschikbaar te maken.

In diverse vallen zijn toch opnamen aangetroffen die na bewerking met veel genoeg beluisterd kunnen worden. Het merendeel echter is bestemd voor de werkelijk inhoudelijk belangstellenden. Een musicus of fan kan ook in een opname met distorsie een pakkend arrangement of een goede solo herkennen. Iemand die de sfeer van Radio Hoyer in de jaren vijftig wil 'voelen' zal met genoeg luisteren naar de – helaas onder een laag van ruis bedekte – opnamen van diverse reclameboodschappen; zoals die van Pfaff naaimachines of Ponds gezichtcrème. Een goede tip is overigens om opnamen met veel distorsie niet te hard te beluisteren. Het menselijk brein heeft de neiging dan zelf de essentiële informatie er uit te filteren. Overigens, aan een constante ruis went men vrij snel.

Verheugend is dat het mogelijk is gebleken vrijwel de gehele collectie nog te digitaliseren, of ten minste zekerheid te verkrijgen over wat er op de plaat heeft gestaan. Dit laatste – magere – resultaat betreft alleen de 8 platen van het eerder genoemde Soundcraft Microlac. Naast het feit dat in veel gevallen de lak òf al voor een groot deel van de plaat is verdwenen òf er alsnog in grote delen af valt blijkt de lak ook een bobbelige structuur te hebben verkregen waardoor afspelen zeer zou zijn bemoeilijkt. De chemische veranderingen in het product maken de schilfers broos en daardoor redelijkerwijs niet te hanteren. Enige mechanische belasting leidt vrijwel meteen tot verpulvering. Gelukkig kon nog wel worden vastgesteld dat op deze platen hoofdzakelijk kopieën van handelsplaten zijn vastgelegd die dienden als 'tune' voor bepaalde programma's. In geen geval betreft het (speciaal gecomponeerde) Antilliaanse muziek, doch louter klanken van Amerikaanse en Europese handelsplaten.

Kort gezegd lijkt het lot de collectie goed gezind te zijn geweest. Weliswaar is zij aangetast en vervuild, maar de lak valt van de platen hoofdzakelijk in de ongemoduleerde delen en de niet meer afspeelbare platen blijken kopieën van handelsplaten te zijn.

7. Inventarisering

De collectie lakplaten van Radio Hoyer is een min of meer toevallig bewaard gebleven verzameling. Oorspronkelijk is deze dan ook nooit voorzien van enige nummering of ordening. Er is geen spoor van een logische opbouw. Soms staat op de ene kant van een plaat iets totaal anders dan aan de keerzijde (blijkbaar soms ook jaren later opgenomen), soms is een testopname na een eerdere opname gesneden. Ook per kant komen opnamen van totaal verschillend karakter voor. Als oplossing voor de ontsluiting is er voor gekozen de diverse 'items' van een apart inventarisnummer te voorzien met verwijzing naar het werknummer als uiteindelijke plaats waar de opname beluisterd kan worden. De opzet is te vergelijken met de inventaris van de geluidsbandencollectie van Radio Hoyer (zie: www.audioarcheologie.nl). Ontsluiting geschiedt via trefwoorden, en (indien bekend) titels en namen van uitvoerenden. In de beschrijving van de opname is steeds gepoogd achtergrondinformatie te verstrekken. Al het materiaal is voorzien van een (waarschijnlijke) datum of periode van opname.

8. Omvang digitale bestanden van het archief en speelduur

Luisterbestanden: 44.1 kilohertz (kHz) 16 bits: 6 GB, 378 bestanden (wav-files), MP3 bestanden: 406 MB, 189 bestanden, archiefbestanden: 44.1 kHz 16 bits: 10,6 GB, 549 bestanden, 96 kHz 24 bits: 33,4 GB, 517 bestanden. Voorts rest nog 2,89 GB, 132 bestanden aan in feite overtollig materiaal. Dit zijn bestanden waarin een restauratie is toegepast maar die later zijn afgekeurd en/of bestanden van niet gereinigde platen die later zijn vervangen door een gereinigde kopie. De opgaaf van de aantallen bestanden is inclusief eventuele SFK-bestanden (met uitzondering van de MP3 bestanden). De totale speelduur van de luisterbestanden is ongeveer 10 uur.

9. Presentatie van de collectie

De collectie kan worden beluisterd op een speciale website met het webadres:

www.radiohoyerhistoria.com

Hierop zijn alle opnamen als MP3 bestand te horen. Via de tevens op de site gepubliceerde inventaris kunnen zij worden ontsloten. Tevens is er een geschiedschrijving met betrekking tot Radio Hoyer op gepubliceerd. Het ligt overigens in de bedoeling in een later stadium in overleg met Radio Hoyer op deze website ook materiaal uit dit bandenarchief te plaatsen.

De geluidsbestanden in wav.formaat, met inventaris, worden op externe harddisk (of datastick) ter beschikking gesteld van het Archivo Nacional en Radio Hoyer.

De hierboven genoemde 'pareltjes' uit de collectie (pagina 2), een selectie van 10 aansprekende en/of historisch belangrijke opnamen, kunnen worden beluisterd op de website van het Bureau voor Audio Archeologie, www.audioarcheologie.nl.

10. Meerwerk

Het inschatten van de omvang van de werkzaamheden blijkt – alle ervaring ten spijt – een ingewikkelde zaak. Veel factoren die op voorhand onbekend zijn hebben hun invloed. De belangrijkste hiervan zijn: de conditie van het materiaal en de aard van het te ontsluiten materiaal, alsmede natuurlijk de gestelde eisen.

In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van het begrote aantal uren en het aantal uren dat in de praktijk aan de werkzaamheden is besteed. Het project heeft 77,5 uur meer gevraagd dan gepland, dat is een overschrijding van 35% van de verwachte werktijd.

De oorzaken zijn van diverse aard. Allereerst is bij het opstellen van de begroting uitgegaan van 99 lakplaten. De reden is vermoedelijk gelegen in de veronderstelling dat 15 exemplaren te slecht zouden zijn om te worden gekopieerd. Zoals hierboven is gemeld zijn uiteindelijk slechts 8 Soundcraft Microlac platen buiten transcriptie gebleven. Voorts zijn 3 platen niet gekopieerd daar zij volstrekt onbelangrijk waren ('dubbings' van bekende Noord-Amerikaanse 'hits' die nog dagelijks op de radio te horen zijn). Per saldo zijn er dus slechts 4 platen meer gekopieerd dan verwacht, maar de 15 extra platen dienen wel in de inventaris te worden opgenomen en beschreven en hebben zodoende toch tot enig extra werk geleid.

Ten tweede blijkt de collectie meer 'items' te bevatten dan verwacht. Dit doordat één plaatzijde soms twee of drie verschillende opnamen bevat. Deze zijn vaak gemaakt door andere artiesten op een ander tijdstip, reden waarom deze elk aparte beschrijving vragen.

Ten derde heeft het beschrijven van de technische onvolkomenheden tijd en aandacht gevraagd. Een deel van het archief – het is hierboven al besproken – heeft te lijden gehad van slechte bewaarcondities. Ter voorkoming van teleurstellingen dient de geluidstechnische staat van een 'item' in de beschrijving te worden opgenomen.

Ten vierde blijkt de determinering van de opnamen tijdrovend te zijn geweest. Goede determinering en omschrijving zijn cruciaal voor de waarde van dit archief. De 'items' zouden anders immers anoniem zijn en blijven en potentiële gebruikers zouden er aan voorbij gaan. Een interessant fenomeen steekt hier de kop op. Voordat bepaalde bronnen digitaal beschikbaar kwamen – in dit geval het Curaçaose dagblad Amigoe di Curaçao – zou al snel het oordeel 'onvindbaar' hebben moeten klinken. Nu blijkt een grondige zoekactie in Delpher (de website van de Koninklijke Bibliotheek) vaak resultaat op te leveren. De digitalisering heeft hier dus in zekere zin geleid tot meerwerk; echter ook tot een beter eindproduct.

Kan een bepaalde opname niet worden gedetermineerd dan kan niet worden volstaan met de melding 'onbekend'. Een goede omschrijving kan dan helpen het 'item' vindbaar maken. Zeker in dit geval, waarbij het archief integraal 'online' wordt geplaatst, moeten geïnteresseerden worden uitgelokt juist bepaalde niet-geïdentificeerde opnamen te beluisteren. De hoop is natuurlijk dat bepaalde stukken door gebruikers worden gekend zodat zij uiteindelijk toch kunnen worden gedetermineerd. Om die reden is de term 'niet-geïdentificeerd' opgenomen in het trefwoordenregister.

Terugkerend tot het meerwerk dat is te zien in bijlage 1 kan het volgende worden vastgesteld: Het meerwerk zit vooral in de post 'Documentatie van de opnamen'. Hier is de overschrijding 44 uur, hetgeen 66,6% is van de geplande 66 uur. Minder ongunstig is de situatie bij de post 'Voorbereiding' (overschrijding met 7,5 uur, i.e. 25%), 'Transcriptie' (overschrijding met 18 uur, i.e. 33,3%) en 'Toegankelijk maken en publicatie van het materiaal' (overschrijding met 8 uur, i.e. 12,9%). De post 'Divers' is volgens planning verlopen.

Financiële gevolgen heeft dit niet voor andere betrokkenen dan het Bureau voor Audioarcheologie. De overschrijding met 77,5 uur betekent een derving van inkomsten van €3875,-. Naar wij hopen zal er geen bezwaar tegen bestaan wanneer de posten waarin nog enig geld resteert worden benut ter compensatie van de tekorten ten aanzien van het honorarium. Dit betreft dan €500,- van de post 'Onvoorzien' en €400,- dat rest in de post 'materiaal'. De 'schade' kan dan worden teruggebracht tot €2975,-. Opgemerkt moet worden dat – ook in de wetenschap van derving van inkomsten – het werk met handhaving van kwaliteit is voorgezet en in de laatste fase, bij het samenstellen van de inventaris, veel moeite is getroost de technisch-historische context van het materiaal te beschrijven. De geïnteresseerde gebruiker kan nu – door de bijlagen van de inventaris te lezen – zich (kort) verdiepen in de (technische en historische) achtergronden van het materiaal. Zo kan worden begrepen waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt en waarom bepaalde vormen van fouten en distorsie in het materiaal zitten. Dit is juist bij een relatieve nieuwe historische bron als dit fonografisch materiaal van groot belang.

In bijlage 2 is de begroting van het project toegevoegd. Deze is overgenomen van het projectvoorstel: *Conservering lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer*.

11. Het verloop van het project in uren

De geplande aanvangsdatum van het project (1 juli 2015) is verschoven naar 1 december 2015. De werving van fondsen heeft meer tijd gevraagd dan verwacht. Dit is veroorzaakt doordat de vergaderdata van enkele fondsen wat ongelukkig uitvielen waardoor ten opzichte van de geplande startdatum te laat toezegging kon worden ontvangen. Voorts heeft het VSB Fonds afgezien van subsidiëring en diende alternatieve fondsen te worden gezocht. Dit is opgelost door de spontane extra toezegging (naast de gevraagde bijdrage) door het Prins Bernhard Cultuurfonds Caribisch Gebied. Naast dit fonds is ook financiële ondersteuning ontvangen van het Mondriaan Fonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Gezien de voorwaarden verbonden aan de subsidie van het Mondriaan Fonds dienden en konden de inhoudelijke werkzaamheden (reiniging, digitalisering, determinering en globale inventarisering) op 30 april 2016 worden afgerond. De presentatie (opbouw van de inventaris en de website) was toen echter nog niet voltooid.

12. Slotwoord

Het project is nu geheel afgerond. De firma Novosite heeft zorg gedragen voor de opbouw van de website en het 'online' plaatsen. Nu de website voor iedereen toegankelijk is zal het naar wij hopen voor vele geïnteresseerden en onderzoekers een genoegen zijn er op 'rond te dolen'. Met genoegen bezien wij het resultaat. Zoals hierboven al is aangegeven blijkt het lakplatenarchief van Radio Hoyer interessant materiaal te bevatten. Niet alleen interessante opnamen van orkesten en personen en niet uitgegeven Hoyco 'takes', maar vooral ook heeft het archief inzicht gegeven in de werkwijze van Horacio Hoyer. Het vormt een waardevolle aanvulling op dat wat al eerder in voorgaande projecten is gedigitaliseerd en ontsloten.

Februari 2017

Stichting SPLIKA (Stimulá (het stimuleren van) Papiamentu (het Papiaments), Literatura (van de literatuur) i Informashon (en de informatie) riba Kultura (over de cultuur) di Antianan abou (van de Antilliaanse Benedenwinden)

Tim de Wolf (Bureau voor Audio Archeologie)

Bijlage 1

Overzicht uren begroot en gerealiseerde uren	1	2	3	4	5
Vorbereiding:					
Reiniging van 49 lakplaten in goede conditie	10		9,5		
Reiniging van 50 lakplaten in matig tot slechte conditie, eventueel en zo mogelijk herstel van de loszittende delen van de laklaag	20		28		
totaal voorbereiding		30		37,5	25,00
Transcriptie:					
Transcriptie van 49 lakplaten (circa 95 kanten) (twee digitale formaten terzelfder tijd)	18		30		
Transcriptie van 50 lakplaten (circa 95 kanten) (twee digitale formaten terzelfder tijd) waarbij gezien de conditie van de platen meerwerk kan worden verwacht	36		42		
totaal transcriptie		54		72	33,33
Documentatie van de opnamen:					
Onderzoek naar achtergrond en context van de opnamen	40		60		
Uitwerken gegevens onderzoek tot beschrijvingen per item	26		50		
Totaal documentatie		66		110	66,67
Toegankelijk maken en publicatie van het materiaal (inclusief genereren van media aandacht) :					
Restauratie 44.1 kHz 16 bit luisterkopie	20		22,5		
Beschrijven gang van zaken bij opname (historisch), transcriptie en restauratie van de opnamen	8		10		
Vervaardigen inventaris (samenstelling, integratie gegevens en achtergronden opnamen, toekennen trefwoorden, vervaardiging register etc.)	20		31,5		
Kopie naar harddisk (3x)	2		1		
Conversie c. 200 wav bestanden naar MP3	8		1		
Opzetten website/'online' plaatsen materiaal (uit te besteden)					
Schrijven persbericht en verspreiding	4		4		
Totaal toegankelijk maken en publicatie		62		70	12,90
Divers:					
Nabehandeling originelen (inhoezen en verpakken (conform eisen archief)	3		3		
Communicatie en logistiek (o.a. verzekerd verzenden originelen en harddisks naar Curaçao)	8		8		
totaal divers:		11		11	0,00
Totaal aan uren, geraamd en daadwerkelijk:		223		300,5	34,75

1: gepland aantal uren per categorie

2: totaal gepland aantal uren per categorie en totaal

3: daadwerkelijk gewerkt aantal uren per categorie

4: totaal daadwerkelijk gewerkt aantal uren per categorie en totaal

5: uren meerwerk uitgedrukt in procenten van de geplande uren per categorie en totaal

Bijlage 2

Begroting (naar projectvoorstel Conservering lakplaten eigen opnamen Radio Hoyer)

Vorbereiding:

Reiniging van 49 lakplaten in goede conditie (10 uur)	€ 500,-	
Reiniging van 50 lakplaten in matig tot slechte conditie, eventueel en zo mogelijk herstel van de loszittende delen van de laklaag (20 uur)	€ 1.000,-	
totaal voorbereiding		€ 1.500,-

Transcriptie:

Transcriptie van 49 lakplaten (circa 95 kanten)* (twee digitale formaten terzelfder tijd) (18 uur)	€ 900,-	
Transcriptie van 50 lakplaten (circa 95 kanten)* (twee digitale formaten terzelfder tijd) waarbij gezien de conditie van de platen meerwerk kan worden verwacht (36 uur)	€ 1.800,-	
totaal transcriptie		€ 2.700,-

Documentatie van de opnamen:

Onderzoek naar achtergrond en context van de opnamen	€ 2.000,-	
Uitwerken gegevens onderzoek tot beschrijvingen per item	€ 1.300,-	
Totaal documentatie		€ 3.300,-

Toegankelijk maken en publicatie van het materiaal (inclusief genereren van media aandacht)

Restauratie 44.1 kHz 16 bit luisterkopie (20 uur á € 50,-)	€ 1.000,-	
Beschrijven gang van zaken bij opname (historisch), transcriptie en restauratie van de opnamen	€ 400,-	
Vervaardigen inventaris (samenstelling, integratie gegevens en achtergronden opnamen, toekennen trefwoorden, vervaardiging register etc.)	€ 1000,-	
Kopie naar harddisk (3x)	€ 100,-	
Conversie c. 200 wav bestanden naar MP3	€ 400,-	
Opzetten website/'online' plaatsen materiaal (uit te besteden)	€ 1500,-	
Schrijven persbericht en verspreiding	€ 200,-	
Totaal toegankelijk maken en publicatie		€ 4.600,-

Divers:

Nabehandeling originelen (inhoezen en verpakken (conform eisen archief)	€ 150,-	
Communicatie en logistiek (o.a. verzekerd verzenden originelen en harddisks naar Curaçao)	€ 400,-	

totaal divers: € 550,-

Materiaal:

Materiaal: (hoezen, archiefdozen, harddisks)	€ 500,-	
--	---------	--

Totaal materiaal € 500,-

Onvoorzien: € 500,-

Geraamd totaal: € 13.650,-